
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

GYERMEKMAGÁNY ÉS NOSZTALGIA

Németh István: *Vörösbegy*, Forum, Újvidék, 1983.

„Mondhatom azt, hogy ez (...) mély vonzódás bennem valami iránt, ami lassan de biztosan kikopik a világból?” — kérdezi mintegy önmagától Németh István rövid karcolatszerű novellákat tartalmazó kötetének egyik írásában, az Óvárosi udvarokban, s ezzel a mondatával, bármennyire kérdő formában is hangozzék el, tulajdonképpen alapvető írói attitűdjét határozza meg. Akár úgy is mondhatnánk, hogy kérdésére határozott igen lehet a válasz. Ifjúsági jellegű, illetve e kategóriába sorolt írásai esetében különösképpen.

Vörösbegy című kis kötete ugyanis az ifjúsági kiadványok sorozatában, illetve köntösében jelent meg, ami így szükségszerűen veti föl a kérdést, mit is jelent ez a kötetecske a gyerekekről számára végeredményben. Olyan értelemben, hogy azok, akiknek, legalábbis formálisan, a könyvecske készült, mennyire képesek nem is annyira megérteni ezeket az írásokat, mint inkább érzelmi kapcsolatba kerülnie azzal a sajátos nosztalgiával, ami szinte alapvető jellemzője valamennyi írásnak. Első pillantásra legalábbis úgy tetszik, ezért kell a könyv „kiskorú” mivoltát bizonyos értelemben megkérdőjelezni. Legfőképpen azért, mert a legtöbb írásban megelevenedő történet vagy többnyire csak hangulatkép egy múltbeli gyerekvilágot idéz, nyilvánvalóan a szerző gyermekkorát, végső fokon tehát egy olyan életformát és annak hangulati lecsapódásait elevenítve meg, melynek kapcsán felmerülhet, hogy napjainkban igencsak messze került már a mai gyerekek érdeklődési körétől, képzeletvilágától és érzéseitől. Még hozzá nem csupán azért, mert a bennük megelevenedő múlt tárgyi világa is sok tekintetben idegen már a most cseperedő nemzedéktől, hanem mert ez a tárgyi világ nem annyira az izgalomkeltés eszközei révén kel életre, hanem inkább valami elégikus múltidézés, nemegyszer pedig szorongásos emlékek felidézésének segítségével. Olyan élmények által tehát, amelyek a maguk idejében inkább nyomasztó hatásuk folytán véssődtek bele az emlékezetbe és csak utólag változtak széppé, nem utolsó sorban az alkotói átlényegítés következtében. Amilyen pl. a Baltanyél, a

Téli esték vagy a Várakozás, amelyek a maguk nemében mesteri megragadásai a gyermeklélek és a gyermekmagány egy-egy „klasszikusan” falusi környezetbe ágyazott pillanatának. Ezekben az írásokban egyébként valójában „nem történik semmi” vagyis az unalom érzése lesz elsősorban a szorongásélmény forrása. Inkább csak a pillanatnyi magány, de nem a környezet melegségének és törődésének hiánya következtében, amiért is az alapján még biztos hátteret képező család szilárdságának jóvoltából ez a falusi környezet erősebb emlékeket is képesebb életre hívni, úgy ahogyan azt a Császárkörte, a Majális, a Vörösbegy vagy az Adj egy harapást esetében tapasztalhatjuk.

Szemben a mai gyerekek magárahagyatottságát bemutató írásokkal, amilyenek az Ülök a lépcsőn csupán látszólag derűs fantázia-játéka vagy a Sáríka, az Ismerkedés, a Levél Frankfurtba és a Mandula élete és halála, valamint a Kisoroszi ügyek című kis novella, amelyet azért kell itt külön is említenünk, mivel a többitől eltérően benne nem a gyereklélek szorongása és magánya a téma, hanem egy a maga világából kiszakadt és a városi környezetben gyökeret verni nem tudó öregasszonyé, az unoka finnyáskodó értetlenségével szembekerülve. Ez az értetlenség egyébként a mai témák kapcsán is fölveteti a kérdést, nem kell-e számolnunk a gyerekolvasók sok tekintetben hasonló értetlenségével is, mivel amit itt a mai gyerekek magárahagyatottságáról és kiszolgáltatottságáról olvashatunk, az a felnőtt sőt az első fiatalságán már túljutott olvasó szemében hat csak igazán tünetszerűnek. Mint ahogy a kétféle magány közti párhuzamot, a kettő közötti minőségi különbséget is az képes igazán felfogni és értékelni csak. Nem mintha a gyerekek számára ezek az írások érdektelenek lennének, mivel szépségük, egyszerűségük, közvetlenségük valamint minden biznnyal bennük is képes mozgásba hozni, legfőképpen a múlt felé vezető szálakat érzékeltetni. Sőt valamit talán még az íróban munkáló nosztalgiaiból is éreztetni — abból, aminek felszínrehozatalához ezek a kis írások valójában csak az ürügyet jelentik mindenekelőtt.

Mindahhoz végeredményben, ami a leginkább közvetlenül a kötet utolsó, Tárgyak című ciklusában mutatkozik meg, ott ahol a történet, a cselekmény szinte végleg lefoszlik az őket meghatározó írói életérzésről. Olyannyira, hogy pusztán néhány megőrzött múltbeli tárgy válik a felidézés apropójává, egy-egy kolomp, csengő, régi kulcs vagy éppen „szomjoltó korsó” tölti be a gyerekkor felidézőjének szerepét. A kötet hangjának egységességén túl talán bizonyos egyoldalúságot is eredményezve, s némileg kissé sztereotipikusan is hatva, már-már azt eredményezve, hogy Németh István írói világát kissé a beszűküléstől kezdjük féltetni. Alkkor is, ha e könyvében mégis inkább csak „foszlányszerű” írásokat találunk, voltaképpen melléktermékeket — legalábbis olyasmit, aminek „komo-lyabb” írói ambíciók jegyében fogant írások mellett azzá kellene minősülnie. Függetlenül attól, hogy Németh István, alkataból fakadóan, min-

denképpen a kisprózában „van otthon” igazán, amiért is szívesen olvasnánk már tőle minden tekintetben nagykorú, „felnőtt” kötetet.

De úgy tetszik nem is alaptalanul várunk ilyenre. Egyik-másik hosszabb lélegzetű és a *Hidban* megjelent írásából ítélve pedig talán nem is sokáig kell rá majd várni. Számomra emlékezetes Porszem című elbeszélése meg egyenesen arra vall, hogy ez a kötet, amennyiben elegendő anyag gyűlik össze hozzá, „kemény” kötet lesz. Egyben pedig arra is, hogy az író által felidézett-felidézendő múlt igencsak súlyos anyagot is magában hordoz.

VARGA Zoltán

SZÉTMORZSOLÓDÓ ÉLETMŰ

Németh István: *(Vörösbegy. Forum, Újvidék, 1983.*

Németh István egyik legtermékenyebb írónk, és úgy látszik a Kiadó kedvence is, mert szép kiállítású könyvei rendszeresen jelennek meg. E rendszerességnek (köszönve belátható az egyre tágabb kereteket követelő életmű is, valamint az a humanista cél, ami a művekből külön-külön is kiviláglik — humanizmus mint az ember szeretete, s mint a világ szeretete. Érzelmi szálak fűzik írónkat témáihoz, nem pedig más, mesterkelt „írói” ambíció, a megformálás, a szerkesztés öröme, az ámitás vagy éppen megdöbbenés dévaj szándéka. Még ha szociográfiai írást is ír, az emocionális hozzáállás írába fordítja a követelményerejű tárgyiaságot.

Megállapíthatjuk hát, hogy írónk rendszeresen megjelenő könyvei általános célját és módszerbeli eljárásait könnyen felfedezhetjük. Eddigi írásainak mennyisége (talán nem botránkozik meg ezen a kifejezésen senki) és általános szándéka már rég előidézhetette volna az életmű minőségi telítődését és kikristályosodását is. Ám ez nem történt meg. (Azaz, nem ez történt.) Az újabban megjelenő kötetek inkább még le-lecsipptenek egy darabot az életmű oreoljából, és szélesebb pályára röpítik e darabokat. Vagy mondjuk egyszerűbben, az írások minősége nincs arányban az őket létrehozó szándékkal; erősebb az intenció és az invenció. Az író egészséges szubjektivitása ilyenkor partikularitásba csap át, ami bizony inkább írásbeliség mint irodalom, s az ilyen melléfogások nemhogy csiszolnák, de forgácsolják az életművet.

Írásom címe talán arra utal, hogy a Németh István-i életművel szándékozom foglalkozni, de csupán annak egy morzsáját csipptem fel, hogy a szokásosnál kissé bővebben és részletesebben (de nem kötelezően alaposan is) szemügyre vegyem, mint az egy ilyen kis terjedelmű kötet esetén várható volna. Inkább a kötet olvasása közben tett feljegyzéseim közlöm, minthogy általánosságban mondjak véleményt, mert akkor itt